

професії студента, то оволодіння професійно значущими якостями психолога-консультанта і психолога-тренера повинне відбуватися тільки при умові свідомого, відповідального, внутрішньо вмотивованого вибору, після співвіднесення власних особистісних можливостей майбутнього фахівця з професійними вимогами до спеціалізації, які висуваються до майбутнього психолога-консультанта чи психолога-тренера.

Резюме. У даній статті проводиться теоретичний аналіз проблеми професійної підготовки психологів-консультантів та психологів-тренерів. Обґрунтовується необхідність розробки нових технологій підготовки психолога-консультанта та психолога-тренера у відповідності до професійних особливостей спеціалізації.

Ключові слова: психолог-консультант, психолог-тренер, особистісні якості, професійні якості, технології, професійні навички.

Резюме. Вданной статье проводится теоретический анализ проблемы профессиональной подготовки психологов-консультантов и психологов-тренеров. Обосновывается необходимость разработки новых технологий подготовки психолога-консультанта и психолога-тренера в соответствии с профессиональными особенностями специализаций. **Ключевые слова:** психолог-консультант, психолог-тренер, личностные качества, профессиональные качества, технологи, профессиональные навыки.

Література:

1. Абрамова Г. С. Практическая психология: учеб. [для студ. высш.учеб.завед.] / Г. С.Абрамова. – М.: Академический проект; Триста, 2005. – 496с.
2. Берулава Г. А. Методологические основы деятельности практического психолога: учебное пособие / Г. А. Берулава. – М.: Высшая школа, 2003. – 64с.
3. Бондаренко О. Ф. Психологічні особливості сучасної молоді та проблеми професійної підготовки психологів-практиків / О. Ф.Бондаренко // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. - №4.- С.8–11.
4. Васильківська С. В. Основи психологічного консультування: Навчальний посібник. – К.: Четверта хвиля, 2004. – 256с.
5. Вачков В.И. Подготовка ведущих тренинговых групп. Основы технологии группового тренинга. Учеб.пособие. - М: Издательство "Ось-89", 1999. – 176с.
6. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение / Юрий Емельянов. – Л.: Изд-во Лен.ун-та. – 1985. – 168с.
7. Макшанов С. И. Психология тренинга: Теория. Методология. Практика: Монография. – СПб.: Образование, 1997. – 238с.
8. Мастерство психологического консультирования. /Под ред.А. А. Бадхена, А. М. Родиной. – СПб.:Речь, 2007. – 240с.
9. Психологическое консультирование: Справочник практического психолога / Сост. С. Л. Соловьева. – М.: АСТ:Полиграфиздат; СПб.: Сова, 2010. – 640с.
10. Петрушин С. В. Мастерская психологического консультирования. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.coob.ru
11. Профессиональная пригодность: субъектно-деятельностный подход. / Под ред. В. А. Бодрова. – М.:Изд-во «Инс. психол.РАН», 2004. – 390с.
12. Рудестам К. Групповая психотерапия. – СПб.:Питер Ком, 1998. – 384с.
13. Фопель К. Психологические принципы обучения взрослых. Проведение воркшопов: семинаров, мастер-классов. Пер.с нем. – М.: Генезис, 2010. – 360с.
14. Чепелева Н. В. Особистісна підготовка практикуючого психолога // Основи практичної психології: навч. посіб. / наук. ред. В. Г.Панка. – К.: Либідь, 1999. – С.242 – 249.

© 2012

А. Генега (м. Хмельницький)

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ЕМПАТІЇ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ТА ЇЇ РОЛЬ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ПСИХОЛОГА-ПРАКТИКА

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку психологічної науки, зокрема зростання популярності практичної психології та розширення сфери її застосування, особливо актуально постає проблема професійного становлення психологів-практиків. У сучасній психологічній літературі наголошується на постійному особистісному та професійному зростанні практичних психологів; необхідності оволодіння ними сучасними методами психокорекційної допомоги; важливості формування їх професійно значущих якостей. Зокрема, науковцями проведено цілий ряд досліджень з проблеми професійного становлення психологів-практиків, серед

них виокремлюються праці Г.С. Абрамової, Г.О. Балла, О.Ф. Бондаренка, Л.Ф. Бурлачука, С.Д. Максименка, Н.І. Пов'якель, В.П. Панка, О.В. Татенка, Н.В. Чепелевої, Т.С. Яценко та ін.

Переважає більшість дослідників зазначають, що запорукою ефективності професійної діяльності психолога є встановлення духовного контакту з клієнтом, глибинного пізнання його особистості, розкриття індивідуальності та неповторності його внутрішнього світу. Серед важливих професійно значущих характеристик особистості психолога провідної ролі надають емпатії (Н.А. Амінов, Р. Мей, К. Роджерс, І.М. Юсупов, Н.А. Янковська та ін.). Окремі вчені звертають увагу на комунікативну роль емпатії (Л.В. Скрипко, К. Роджерс, Д. Даймонд, Р. Мей, І.М. Юсупов та ін.), інші дослідники акцентують увагу на її терапевтичних характеристиках (А.Е. Айві, А.К. Бохарт, Дж. Іган), проте переважно всі погоджуються з тим, що емпатія є необхідною умовою успішної професійної діяльності практичного психолога (Г.М. Андреева, Н.В. Бачманова, О.О. Бодальов, Л.В. Скрипко, В.Г. Панок, Н.І. Пов'якель, Є.С. Романова, Н.А. Стафуріна, Н.В. Чепелева, І.М. Юсупов, Т.С. Яценко та ін.). Для того, щоб переконатись у вагомості даної характеристики для психолога, варто здійснити екскурс до історії досліджень емпатії у психологічній науці.

Згідно з психологічним словником термін емпатія (від грецького *empathia*) визначається як «осягнення емоційного стану, проникнення в переживання іншої людини». Префікс «ем» має значення «спрямований (скерований) всередину». Поняття «емпатія» згадується ще філософами-стоїками і розуміється як об'єктивна духовна спільність усіх речей, через яку люди співчують один одному. Проте лише в дев'ятнадцятому столітті філософи більш детально розглядають його в ракурсі естетичних наук і вживають при цьому термін «симпатія», характеризуючи його як співчуття до іншого [14; 17; 21]. Зокрема, відомий філософ А. Сміт говорив про «симпатію» як про «... відчуття, яке пробуджує в нас страждання іншої людини» [14, с. 18] і відносив її до уяви. Інший дослідник, В.А. Шопенгауер [22] вважав ідентифікацію механізмом емпатії, який проявляється у процесі співчуття, коли людина, переборюючи свій егоїзм, ототожнює себе з іншою людиною, співчуває їй, прагне припинити страждання, що і приносить їй задоволення. Цікавим з історичної точки зору є погляд Т. Спенсера, який також використовує термін «симпатія» у конкурентній боротьбі за існування: чим складніше з часом суспільна форма існування людства, тим більш ускладненою стає симпатія [17]. Також, філософ виокремлює 2 форми симпатії:

- 1) інстинктивна симпатія (емоційне зараження),
- 2) інтелектуальна симпатія (співчутливість).

Як бачимо, є очевидна спільність у трактуванні дослідниками термінів «емпатія» та «симпатія». Зокрема, німецький філософ Макс Шелер, на противагу раціоналізму, подав специфіку симпатії як первісну форму відносин між людьми і вважав, що здатність співпереживати, співчувати має велике значення для духовного розвитку особистості з огляду на те, що симпатія лежить в основі любові. У своєму творі «Зміст і форми симпатії» (1923) дослідник представив її класифікації з точки зору форми пізнання людьми один одного [25].

Поряд з тим, поняття емпатії все більше набувало естетично-культурного значення як метод пізнання творів мистецтва, що і було відображено у книзі відомого мистецтвознавця В. Воррінгера «Абстракція та емпатія». Емпатією вчений називає проєкцію відчуття людиною життя на простір картини [26]

У психологічну науку термін «емпатія» введено Е. Тітченером, який запозичив його з творів німецького філософа і психолога Т. Ліппса, і переклав як «*empathy*». Т. Ліппс розглядав поняття «*Einfuhlung*» як «вчування, проникнення» і з точки зору суб'єктивного сприйняття людини людиною говорив про проєкцію власного «Я» на сприймання іншої людини [7].

Дослідження емпатії продовжується в різних психологічних течіях і набуває з часом більш поширеного трактування, але й досі залишається предметом гострих дискусій. Представники біхевіористичної течії вважають емпатію результатом соціалізації індивіда. Суб'єкт може співпереживати лише у випадку наявності у його досвіді реакції на аналогічний стимул-реакцію.

У психоаналізі значна увага приділяється здатності до співпереживання як особистісної характеристики психотерапевта, яка дозволяє «проникнути» до внутрішнього світу іншої людини. З. Фрейд вказує на особливе значення емпатії, яка «відіграє найважливішу роль у розумінні того в інших людях, що споконвічно є чужим нашому Я». У своїй роботі «Дотепність та її відношення до несвідомого» (1905) З. Фрейд засвідчує, що емпатія сприяє встановленню відповідного ставлення до акту сприймання психічних станів: «Ми враховуємо психічний стан пацієнта, переносимо себе в цей стан і намагаємось зрозуміти його, порівнюючи його зі своїм власним» [18, с. 141].

Гештальтпсихологи використовують емпатію для більш глибокого розуміння переживань пацієнтів. У груповій роботі актуалізується ідентифікація між учасниками тренінгу з метою посилення їх емпатійності.

У гуманістичному психоаналізі Е. Фромма поняття емпатії ототожнюється з поняттям ідентифікації. Вона трактується як невід'ємний елемент психотерапевтичної та педагогічної взаємодії, умова для конструктивних змін особистості, а також особистісного зростання та духовного розвитку [21].

Представник гуманістичної психології К. Роджерс говорить не про стан емпатії, а про її процес. Спілкування на рівні емпатійного сприйняття іншого, на його думку включає :

- чутливість до мінливості емоційного стану співрозмовника;
- тимчасове делікатне перебування в світі іншого без оціночних суджень;
- «вловлювання» того, що інша людина ледь розуміє;
- відсутність спроб відкрити неусвідомлювані почуття тому що вони можуть виявитись занадто травмуючі;
- здатність дивитись свіжим і спокійним поглядом на ті аспекти, що хвилюють та лякають співрозмовника;
- відсторонення від власних поглядів та цінностей при уточненні вражень, при цьому уважно прислуховуючись до відповідей [13].

Як бачимо, зазначені характеристики є вирішальними для розуміння і прийняття психологом клієнта. При цьому принцип «не зашкодь» виключає можливість некоректного втручання у внутрішній світ співрозмовника.

Дослідження емпатії та її структури продовжується і у пострадянській та вітчизняній психологічній науці. На сьогодні проблема вивчення розвитку емпатії поступово переноситься у площину міжпредметних зв'язків та практично всіх галузей психологічної науки: психології особистості, педагогічної, вікової та соціальної психології. В дослідженнях емпатія розглядається переважно як процес або стан, або ж як властивість (характеристика) особистості.

У контексті моральних якостей або почуттів емпатію розглядають Т. Гаврілова, Ю. Гільбух, В. Шадріков; акцентують на ролі емпатії у міжособистісній сфері В. Абраменкова, В. Агеєв, Ю. Гіпенрейтер; на емпатію як моральну якість вказують Є. Ільїн, М. Яницький.

Основні розбіжності щодо вивчення науковцями емпатії виділяє у своїх дослідженнях Т. Васишина [4], вказуючи на такі відмінності трактування емпатії:

- це емоційний процес, переживання афективного стану іншої людини у відповідь на її емоційну поведінку;
- це процес розуміння внутрішнього світу іншої людини, здатність прийняти роль чи позицію іншого;
- це складний афективно-когнітивний процес;
- це взаємодія афективних, когнітивних і поведінкових компонентів.

В.В. Бойко вважає, що емпатія – це «...форма раціонально-емоційно-інтуїтивного відображення іншої людини, яка дозволяє подолати її психологічний захист і досягнути причини і наслідки самопроявлень властивостей, станів, реакцій з метою прогнозування й адекватного впливу на її поведінку» [2, с. 117].

Якщо у визначенні та трактуванні емпатії дослідники більш-менш однотайні, то єдиний погляд на генезу та механізми емпатії майже відсутній. Аналіз літературних джерел вказує на декілька варіантів пояснення природи емпатії як:

- психофізіологічної властивості - одна з первинних емоцій, на основі якої розвиваються соціальні почуття ;
- інстинктивний механізм реакції на подразник ;
- інтуїтивний відгук на будь-які прояви почуттів з боку інших;
- умовнорефлекторний феномен, результат соціального навчання, морального виховання;
- кінестетична дефініція.

Щодо механізмів емпатії, то в дослідженнях психологів спостерігається різноманітність поглядів. Дехто з дослідників до механізмів емпатії відносить наслідування та емоційне зараження [5, 8]. Проте переважаюча більшість науковців вважає механізмом емпатії ідентифікацію [15, 19]. У психоаналізі емпатія також пов'язана з ідеєю ідентифікації: наслідуючи поведінку та ототожнення себе з об'єктом ідентифікації, ми тим самим здійснюємо механізм емпатійного реагування.

Вважаючи, що ідентифікація в процесі емпатії виступає як єдність проєкції й інтроекції, Н.І. Сарджвеладзе [16], разом з емоційним зараженням, описує їх як механізми емпатійного процесу. Т.П. Гаврілова механізмами емпатії називає емоційне зараження на нижчих рівнях її розвитку (у маленьких дітей) і часткову або повну ідентифікацію на вищих рівнях – за певної сформованості «Я» людини. У її пізніших роботах виникнення емпатії пояснюється і механізмом емоційної децентрації [6].

Узагальнив теорії розвитку емпатії М. Хоффман, вказуючи на те, що в основі емоційного збудження в емпатогенній ситуації можуть бути різні процеси: реакція класичного обумовлення; співпереживання, опосередковане моторним наслідуванням; уявлення того, як людина повинна була б себе почувати на місці того, хто потребує допомоги.

Вивчаючи структуру емпатії, французький психолог Т.Рібо виділяє три рівні:

1. Синергію – нижній психофізіологічний рівень, який пролягає в неусвідомленому автоматизованому наслідуванні рухових реакцій;
2. Синестезію – середній психологічний рівень, на якому тотожність відчуттів, переживань обумовлює їх подібність у вчинках;

3. Інтелектуальна емпатія – вищий рівень, при якому узгодженість почуттів і вчинків виникає завдяки єдності уявлень і темпераменту з об'єктом симпатії [8].

Ще один варіант структури емпатії запропонували вітчизняні психологи О.А. Орищенко та О.П. Саннікова:

1. Формально-динамічний рівень включає динамічні (особливості виникнення та протікання емпатійних реакцій) та якісні (модальнісні) властивості емпатії;
2. Змістовно-особистісний рівень, до якого входять ті аспекти емпатії, що стосуються вибору простору для емпатійних переживань і морально-етичного змісту її об'єкта;
3. Соціально-імперативний рівень відображає соціальні й індивідуальні уявлення про існуючі соціокультурні «норми» емпатійних проявів [9, 15].

Враховуючи вищесказане, ми допускаємо, що проблема механізму формування емпатії не має у психологічній науці єдиного підходу, що утруднює формування цілісної концептуальної теорії. Наявність певних протиріч у дослідженнях не дозволяє виявити компоненти емпатії в процесі спілкування на рівні «психолог-клієнт». Очевидним є те, що частина елементів структури емпатії може бути за межами нашого сприйняття, тобто на несвідомому рівні, і тісно пов'язана з таким явищем як інтуїція.

В останні десятиріччя, у зв'язку з розвитком психологічної науки, гуманітарної педагогіки, суб'єктного підходу до вивчення особистості, значно збільшилася кількість досліджень емпатії. Вона розглядається як важливий чинник соціалізації та соціально-психологічної адаптації. Науковцями відзначається її вагомий значення серед професійних якостей психотерапевтів, медиків, вчителів, практичних психологів. Зокрема, у великому психологічному словнику термін «емпатія» трактується як «...нерациональне пізнання людиною внутрішнього світу інших людей. Здатність до емпатії – необхідна умова для розвитку такої професійної якості у практичного психолога як проникливість» [3, с. 625]. Емпатію як «спосіб буття» практичного психолога розглядає Дж. Іган, вказуючи при цьому на цілісність його особистісного образу, зокрема на те, що професійні якості психолога стають надбанням його особистості в цілому.

Демонструючи своє співпереживання та розуміння проблеми клієнта, психолог вступає із ним у безпосередню взаємодію, а отже, відбувається емпатійний контакт між двома особистостями. Аби уникнути суб'єктивного сприймання особистості клієнта, психологу-консультанту необхідно від'єднати свій попередній життєвий досвід та особистісну проблематику.

Ґрунтовне вивчення даного питання є досить важливим саме для розвитку професійних якостей психолога, адже завдяки розвиненому емпатійному сприйняттю розкривається палітра можливостей вивчення внутрішнього світу клієнта без упереджених ставлень та оцінок. Переживаючи разом з клієнтом власні проблеми, психолог нівелює можливість здійснення продуктивного психокорекційного процесу. Невідкорованість його особистості закриває перспективу об'єктивного розуміння проблематики клієнта, а отже, ми можемо використати термін суб'єктивної емпатії, посилаючись при цьому на суб'єктивність поглядів самого психолога. З одного боку, щоб зрозуміти переживання іншої людини, психологу необхідно самому відчувати аналогічні емоції, а з другого – вміти відокремлюватись від емоційного стану клієнта. Це вимагає постійної роботи над власним особистісним та професійним зростанням. При низькому рівні емпатії ускладнюється встановлення довірливих стосунків між психологом та клієнтом. В силу того, що сам психолог не здатний зрозуміти внутрішній стан та переживання іншого, процес ефективної психокорекційної допомоги унеможливується. Таким чином, є необхідність в особистісно-психокорекційній роботі з майбутніми психологами, яка дозволила б не тільки соціально адаптуватись до професійної діяльності, а й допомогла б у глибинно-особистісному пізнанні самого себе та іншої людини, стимулювала б його до саморозвитку. На розвиток професійних якостей через особистісну психокорекцію вказує Т.Яценко, автор методу активного соціально-психологічного навчання (АСПН) [23]. Глибинне спрямування методу АСПН сприяє особистісній психокорекції майбутнього психолога, нівелює деструктивні прояви в поведінці та вдосконалює його професійний рівень. У процесі навчання активно задіяні когнітивна, емоційна та поведінкова сфери. Метою психокорекції є послаблення ілюзорних уявлень про самого себе, усвідомлення психологом відокремлення від реальності через дію базальних захистів, які детерміновані інфантильним досвідом. З огляду на те, що особистісна проблематика є причиною викривлення реальності, яке впливає на формування хибної емпатії психолога, особистісна відкоректованість є важливим компонентом його професійного становлення.

Отже проблема розвитку емпатійних здібностей у психолога-практика тісно пов'язана з його професійним та особистісним удосконаленням. Емпатія є важливим компонентом об'єктивного розуміння проблематики клієнта і вимагає від фахівця особистісної відкоректованості, яка передбачає подолання психологічних бар'єрів, пізнання неусвідомлених механізмів психіки, що гальмують власний та професійний розвиток.

Заслуговує на окрему увагу проблема формування деструктивної сторони емпатії, яка тісно пов'язана з первинним лібідним об'єктом та ідентифікації з ним. Така форма емпатії негативно впливає як на особистісний і професійний розвиток психолога, так і на ефективність психокорекційного процесу. Це ще раз підкреслює

важливість особистісної психокорекції психолога-практика, що гармонізує психіку в єдності свідомих і несвідомих аспектів.

Висновки. Таким чином, метод АСПН, розроблений академіком НАПН України Т.С. Яценко, оптимізує особистісні та професійні якості психолога, сприяє розвитку його емпатійних здібностей, розширює можливості самовдосконалення. Саме в процесі групової взаємодії ми можемо оволодіти здатністю об'єктивно сприймати соціально-перцептивний матеріал у ситуації безпосереднього спілкування, відмежовувати потреби власного «Я» від потреб і інтересів іншої людини. Таким чином, психолог, що пройшов групову психокорекцію, вдосконалює особистісну відкоректованість, розвиває власні емпатійні здібності, стає здатним до подальшого професійного зростання.

Література

1. Авдеева Н. Н. Понятие идентификации и его применение к проблеме понимания человека человеком // Теоретические и прикладные проблемы психологии познания людьми друг друга : тез. докл. – Краснодар, 1975. – С. 6 – 9.
2. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и других / В. В. Бойко – М.: Информационно-издательский дом "Филинь", 1996. – 472 с.
3. Большой энциклопедический словарь/Сост. И общ. ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко, – СПб.: проим – ЕВРОЗНАК, 2003.–672 С.625.
4. Василишина Т. В. Емпатійні здібності вчителів. Психологічний аспект / Т. В. Василишина // Практична психологія і соціальна робота. – 1999. – № 4. – С. 37 – 39.
5. Валлон А. Психическое развитие ребенка / А. Валлон – М. : Просвещение, 1967. – 196 с.
6. Гаврилова Т. П. Эмпатия как специфический способ познания человека человеком / Т. П. Гаврилова // Теоретические и прикладные проблемы психологии познания людьми друг друга : тез. докл. – Краснодар : КГУ, 1975. – С. 17 – 19.
7. Липпс Т. Руководство к психологии / Т. Липпс; [пер. с нем. М. А. Лихарева] – СПб. : О.Н. Попова. – 1907. - 394 с.
8. Мак-Дугалл В. Основные проблемы социальной психологии / В. Мак-Дугалл; [пер. с 4-го англ. изд. М.Н. Смирновой, под ред. Н.Д. Виноградова]. – М. : «Космос», 1916. – 282 с.
9. Орищенко О. А. Дифенційно-психологічний аналіз емпатії : автореф. канд. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.01 «Загальна психологія» / О. А. Орищенко. – Одеса, 2004. – 21 с.
10. Парыгин Б. Д. Основы социально-психологической теории / Б. Д. Парыгин. – М. : Мысль, 1971. – 351 с.
11. Пресс П. Эмоции / П. Пресс, Ж. Пиаже // Экспериментальная психология. Вып. 5. – М., 1975. – С. 111 – 195.
12. Рибо Т. Наследственность душевных свойств. (Психологическая наследственность) / Т. Рибо [пер. с франц.]. – СПб.: К. Риккер, 1884. – 395 с.
13. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Р. Роджерс; [пер. с англ. Е. И. Исенина]. – М. : Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1994. – 480 с.
14. Смит А. Теория нравственных чувств / А. Смит; [пер. с англ.]. – М. : Республика, 1995. – 383 с.
15. Санникова О. П. Эмоциональность в структуре личности / О. П. Санникова. – Одесса : Хоре, 1995. – 334 с.
16. Сарджвеладзе Н. И. О балансе проекции и интроекции в процессе эмпатического взаимодействия / Н.И. Сарджвеладзе // Бессознательное : Природа. Функции. Методы исследования. – Тбилиси : Мецниереба, 1978. – Т. 3. – С. 485-489.
17. Спенсер Г. Основания психологии / Г. Спенсер. Физиологическая психология в 14 лекциях / Т. Циген – М. : АСТ, 1998. – 543 с. – (Классики зарубежной психологии).
18. Фрейд З. По ту сторону принципа наслаждения / З. Фрейд // Я и Оно. – Тбилиси : Мерани, 1991. – С. 139 – 192.
19. Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции / Фрейд З. – СПб.: Питер, 2002. - 384с.
20. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм [пер. с англ. Г.Ф. Швейник]. – М. : Прогресс, 1990. – 272 с.
21. Фромм Э. Психоанализ и этика / Э. Фромм. – М. : Республика, 1993. – 414 с.
22. Шопенгауэр А. Избранные произведения / А. Шопенгауэр [пер. с нем. ; сост., авт. вступ. ст. и примеч. И. С. Нарского]. – М. : «Просвещение», 1992. – 479 с.
23. Штерн В. Психология раннего детства до шестилетнего возраста / В. Штерн; [пер. с нем.]. – Петроград : 26-я Гос. типография, 1922. – 288 с.
24. Яценко Т. С. Концептуальні засади і методика глибинної психокорекції: Підготовка психолога-практика: Навч. посіб./ Т.С. Яценко, Б.Б. Іваненко, С.М. Аврамченко.- К.: Вища школа.,2008.-342с.
25. Scheller M. Wessen und Formen der Sympathie. Die «Phänomenologie der Sympathiegeföhle» / M. Scheller. – Bonn, Cohtn, 1926. – 311 s.
26. Worringer W. Abstraction and Empathy. New York: International Universities Press, 1953.

Резюме. У статті акцентується увага на проблемі професійного становлення психолога-практика. Підкреслюється значущість емпатії як особистісно-професійної характеристики фахівця та розглядаються основні дослідження емпатії у науково-психологічній літературі. **Ключові слова** : емпатія, психолог-практик, групова психокорекція, особистісна відкорогованість.

Резюме. В статье обращается внимание на проблему профессионального и личностного становления практического психолога. Подчеркивается значимость эмпатии как личностно-профессиональной характеристики психолога и рассматриваются основные исследования эмпатии в научной литературе. **Ключевые слова:** эмпатия, психолог-практик, групповая психокоррекция, личностная откорректированность.

© 2012

И. Р. Григорова (г.Симферополь)

МЕТОД АКТИВНОГО СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ОБУЧЕНИЯ И ЕГО ГЛУБИННО-КОРРЕКЦИОННЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ.

Постановка проблемы. В законах Украины, в частности «Об образовании», «О высшем образовании» определяется необходимость развития образования в соответствии с прогрессивными тенденциями современной науки, которые имеют гуманистическое направление. В связи с этим все большее значение приобретает глубинная психология, развитие которой открывает новые перспективы в преодолении кризисных ситуаций в обществе.

В связи с этим проблема самосовершенствования личности будущего психолога приобрела особую актуальность сегодня. Осуществляемая с этой целью глубинная психокоррекция в процессе профессионального обучения направлена именно на решение данной проблематики. Специфика психокоррекции будущих практических психологов предусматривает процессуальное познание личности, которое может быть эффективно обеспечено средствами активного социально-психологического обучения, "что предусматривает тесную взаимосвязь всех методических приемов и их направленность на расширение самосознания субъекта" [7, с.75]. В таком процессе "создаются условия для исследования особенностей внутренней детерминации активности субъекта" [7, с.46], императивно влияющих на поведение в ситуации общения и обеспечивающих, с другой стороны, глубинно психологический подход. Методические аспекты психокоррекции по методу АСПО обстоятельно освещены в работах Т. С. Яценко и ее последователей [1 - 18]. Мы остановимся более детально на тех аспектах, которые касаются психокоррекции будущих психологов. Будущие психологи-практики являются социально адаптированными людьми, имеют сформированную профессиональную цель и цели личностного роста. Процесс глубинной коррекции по методу АСПО способствует углублению понимания профессиональных целей будущих психологов, а также происходит познание и нивелировка личностной проблематики, которая нередко «тормозит» просоциальную активность и профессиональный рост субъекта вопреки его желаниям. Целостное виденье психики человека (в рамках глубинной психокоррекции) в ее сознательных и бессознательных проявлениях через осознание глубинных мотивов поведения в результате участия в работе АСПО позволяет произвести интеграцию желаемых просоциальных устремлений с соответствующими действиями, поступками.

Психокоррекция в АСПО предусматривает обучение самоанализу и самой коррекции. Прогрессивные личностные изменения обеспечиваются в значительной степени когнитивным потенциалом самого субъекта, творческим осмыслением им собственного материала. Т.С. Яценко отмечает, что "мы в группе АСПО пытаемся дезинтегрировать прежде всего иллюзорные представления субъекта о себе, что определяют социально перцептивные искривления, и тем самым повышаем его чувство реальности" [2, с.89]. Предусматривается привлечение к процессу глубинного познания мыслительных возможностей субъекта, постепенное развитие у него способности к рациональному осмыслению собственных эмоциональных реакций и поведенческих актов, которые возникли под давлением эмоций, а также самостоятельного отыскания инфантильных предпосылок непродуктивного поведения.

Т.С. Яценко отмечает необходимость создания в группе АСПО специфических лабораторных условий, которые регулируются гуманистическими принципами работы. Необходимо также наличие профессионала-руководителя, который обладает теоретическими и практическими знаниями. Соблюдение групповых принципов означает, что в процессе работы катализируется спонтанное поведение; поощряется откровенность в высказываниях и в реагировании на события, которые происходят в группе; абсолютизируется весомость ситуации "здесь и сейчас"; отсутствие советов, оценок, наподобие: "это - хорошо" или "это - плохо".

Сохранение принципа конфиденциальности предусматривает блокировку побуждений к обсуждению за пределами группы личностного материала участников (пускается обсуждение процессуально познавательной линии и общей динамики работы). Участники группы предостерегают, что личностные достижения, полученные